

11. Козаченко А.В., Пономарев В.П., Ляшенко А.Н. Экономическая безопасность предприятия: сущность и механизм обеспечения: Монографию – К.: Либра, 2003. – 280 с.

12. Колодіна О.М. Економічний зміст адаптації підприємства // Вісник Сум ДУ. Серія Економіка. – 2010. – №1. – С. 200–210.

13. Крисько Ж.Л. Адаптація підприємства до зовнішнього середовища через механізм реструктуризації // Жанна Крисько // Галицький економічний вісник. – 2009. – №2. – С. 38–42 (проблеми мікро- та макроекономіки України).

14. Мейр К., Стэн Д. Живая организация: Компания как живой организм: Грядущая конвергенция.

15. Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка: 80 000 слов и фразеологических выражений / Российская академия наук. Институт русского языка им. В.В. Виноградова. – 4-е изд., дополненное. – М.: Азбуковник, 1999. – 944 с.

16. Осовська Т.В., Юркевич О.О. Економічний словник / [Електрон. ресурс] – Режим доступу: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI/RKONDOR/EKONOMIC_SL_2006.pdf

17. Саати Т. Аналитическое планирование. Организация систем / Т. Саати, К. Кернс; пер. С англ.. – М.: Радио и связь, 1991. – 224 с.

18. Философский словарь / А.И. Абрамов и др.; под ред. И.Т. Фролова. – М.: Республика, 2001. – 719 с. – Словарь иноязыч. терминов и выражений, встречающихся в филос. лит.: с. 714–719.

19. Чиженькова Е.В. Формирование экономического механизма адаптации хозяйствующего субъекта к рыночной среде: Автореф. ... канд. экон. наук. – М., 2006. – 179 с.

20. Ячменьова В.М. Сутність понять «адаптація» та «адаптивність» / В.М. Ячменьова, З.О. Османова // Вісник Національного університету «Львівська Політехніка». – 2010. – №684. – С. 346–353.

УДК 336.764.061.1

О.П. КВАСОВА,

к.е.н., доцент, Київський національний університет технологій та дизайну

Системний підхід до управління активними операціями банків

У статті запропоновано застосування системного підходу до управління активними операціями банків. Елементами управління мають бути: принципи системного управління, методи та методики, тенденції розвитку активних операцій, етап діяльності банку. Суб'єктами управління виступають держава, саморегульовані організації, банки, які здійснюють управління кредитними операціями банків, операціями на ринку цінних паперів, іншими операціями. Необхідно також передбачити управління пасивними операціями банків. Важливим елементом має стати зворотний зв'язок, який забезпечується контролінгом.

Ключові слова: управління активними операціями банків, системний підхід, суб'єкти управління, об'єкти управління, кредитні операції, операції на ринку цінних паперів.

О.П. КВАСОВА,

к.э.н., доцент, Киевский национальный университет технологий и дизайна

Системный подход к управлению активными операциями банков

В статье предложено применение системного подхода к управлению активными операциями банков. Элементами управления при этом выступают: принципы системного управления, методы и методики, тенденции развития активных операций, этап деятельности банка. Субъектами управления является государство, саморегулирующие организации, банки, осуществляющие управление кредитными операциями банков, операциями на рынке ценных бумаг, другими операциями. Необходимо также предусмотреть управление пассивными операциями банков. Важным элементом должна стать обратная связь, которая обеспечивается контроллингом.

Ключевые слова: управление активными операциями банков, системный подход, субъекты управления, объекты управления, кредитные операции, операции на рынке ценных бумаг.

O. KVASOVA,

Ph.D. economic sciences, assistant professor, KNUTD

System approach to the management of active operations of banks

The article proposed to apply a systematic approach to the management of active operations of banks. Controls should be: principles of system management, methods and methodic, trends in active operations, stage of activity of the bank. Entities of governance advocated state, self-regulatory organizations, banks, which carry out credit operations, operations on the securities market, and other operations. Necessary anticipate the management of passive operations of banks. An important element is state's feedback provided by controlling.

Keywords: management of the active operations of banks, systemic approach, subjects' management, facilities management, credit operations, operations on the securities market.

Постановка проблеми. На сучасному етапі економічного розвитку України виникає необхідність в посиленні діяльності фінансових посередників, де особливу роль відіграють банки, що потребує активізації банківської діяльності на фінансовому ринку України. Реалізація зазначеного завдання вимагає поліпшення управління активними операціями банків, що підтверджується дослідженнями вчених. Зокре-

ма, зазначається, що «раціональне управління активними операціями має велике значення, адже вони забезпечують доходність та ліквідність банку» [1, с. 294]. Удосконалення такого управління має проходити перманентно і передбачати ймовірності настання фінансових криз та інших катаклізмів, тобто необхідно застосування системного підходу та посилення державного регулювання і саморегулювання.

Такий підхід повинен передбачати врахування дії факторів внутрішнього та зовнішнього середовища, взаємовідносин різних суб'єктів управління, визначення принципів і засад управління, дотримання яких приведе до покращання управління активними операціями.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Проблема діяльності суб'єктів господарювання на фінансових ринках досліджується як вітчизняними, так і зарубіжними вченими. Помітний внесок в її вирішення внесли В.Д. Базилевич, М.Д. Білик, З.М. Васильченко, С.С. Гасанов, М.П. Денисенко, Т.І. Єфименко, В.В. Корнеєв, І.О. Лютий, О.В. Мертенс, В.І. Міщенко, С.В. Науменкова, В.М. Опарін, Р.В. Пікус, Н.В. Приказюк, К.І. Старовойт–Білович, Г.М. Терещенко. Слід виокремити дослідження, проведені в Державній навчально–науковій установі «Академія фінансового управління», щодо інноваційних механізмів стратегії фінансового управління, де, зокрема, розглядаються механізми такого управління в банківській сфері у світлі основних рішень Базельського комітету з банківського нагляду [2, с. 145–158], а також зарубіжний та вітчизняний досвід впровадження інновацій у банківській сфері [2, с. 158–175]. Однак питання управління активними операціями банків безперервно розвивається, що потребує постійної уваги з боку науковців щодо його подальшого вивчення і надання пропозицій щодо удосконалення.

Мета статті. Виходячи з цього визначена мета статті, яка полягає у дослідженні питань управління активними операціями банків, і наданні пропозицій щодо удосконалення такого управління на основі системного підходу, що забезпечується використанням контролінгу.

Виклад основного матеріалу. В дослідженнях вчених зазначається, що «активні операції – це операції банків із використанням власних чи залучених ресурсів, що здійснюються для отримання прибутку» [1, с. 294]. При здійсненні управління активними операціями банків достатню увагу слід також звернути на формування власного капіталу банків та залучення коштів юридичних та фізичних осіб на що вказують науковці. Зокрема, О.В. Лисенко у проведеному дослідженні зазначає, що формування власного капіталу банківської сфери, а саме його розмір та достатність – «це важливий фактор надійності і функціонування та, у певній мірі, забезпечення здійснення фінансово–економічної діяльності» [3, с. 63]. Тому при формуванні системного управління активними операціями банків необхідно передбачити питання формування власного капіталу та залучення коштів фізичних та юридичних осіб, де значну роль відіграє управління пасивами.

Найбільші вкладення коштів банків здійснюються в кредитні операції. Зокрема, станом на 01.01.2016 кредити надані становили 965 093 млн. грн., або 71,2% у сумі основних активів (табл. 1). Інвестиційним операціям належить дуже важ-

лива роль у діяльності банків, на що наголошують дослідники, які зазначають, що в умовах ринкової економіки «без здійснення інвестиційної діяльності банків якісне виконання ними активних операцій є практично неможливим» [1, с. 297]. Вкладення банків в цінні папери становили 198 841 млн. грн., або 14,7% (табл. 1). Саме тому при здійсненні управління активними операціями банків слід виокремити управління кредитними операціями, управління операціями банків на ринку цінних паперів, а також управління іншими операціями.

При створенні системи управління активними операціями банків слід звернути увагу на проведення інвестиційних операцій банками, які здійснюються з метою піднесення економіки України на новий рівень.

Розвиток реального сектору економіки тісно пов'язаний з його інвестуванням. Інвестування дає можливість значно поліпшити діяльність суб'єктів господарювання, впливати на зниження недобросовісної конкуренції на внутрішньому та зовнішньому ринках за рахунок підвищення потужності підприємств. Значну роль при здійсненні інвестування суб'єктів господарювання відіграють банки, які вкладають свої кошти в цінні папери, здійснюючи інвестиційні та посередницькі операції на фондовому ринку. Банки також провадять венчурне інвестування, що дає можливість здійснювати прорив в технічному та технологічному розвитку підприємств реального сектору економіки України.

Розширення і диверсифікація форм участі банків на ринку цінних паперів привели до створення різних угруповань за участю банків. При цьому банки концентрують навколо себе інститути спільного інвестування, довірчі товариства, брокерські фірми та інші структури, в тому числі підприємства реального сектору економіки, які можуть мати відносну самостійність. Інтернаціоналізація фондового ринку європейських країн приводить до розширення банками своєї діяльності з іноземними цінними паперами, де можна виділити акції і облігації, що приносить значні прибутки за рахунок гри на курсових різницях. Таку діяльність, як правило, здійснюють великі банки, які мають високий рейтинг на міжнародному ринку. Інвестуючи свої кошти в цінні папери банки мають значний вплив на розвиток реального сектору економіки. Виходячи з цього вважаємо за доцільне збільшувати вкладення банків в цінні папери.

Світовий досвід розвитку інноваційної моделі економіки засвідчує, що її невід'ємною складовою є венчурне підприємництво, та його елемент – венчурне інвестування. Останнє сприяє прискоренню інноваційного процесу і, за умов його ефективного застосування, здатне вивести економіку країни на більш якісний рівень розвитку і забезпечити конкурентоспроможність сучасних вітчизняних розробок на міжнародних ринках. Зазначимо, що венчурний капітал залучається для фінансування нововведень, які мають значний ризик. Як правило, вони

Таблиця 1. Величина активів банку та їхня структура станом на 01.01.2016

№ з/п	Показник	Готівкові кошти та банківські метали	Кошти в НБУ	Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках	Кредити надані	Вкладення в цінні папери	Всього
1	Величина активу, млн. грн.	34353	27382	129512	965093	198841	1355181
2	Частка у сумі активів, %	2,5	2,0	9,6	71,2	14,7	100,0

Джерело: розраховано автором за даними Національного банку України [4].

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

пов'язані з проведенням підприємницької діяльності на наступних напрямках: розробка та запровадження науково-дослідних і проектно-конструкторських робіт у виробництво; освоєння нових передових технологій; розвиток сучасних видів діяльності, які ще недостатньо апробовані. Як наслідок, венчурне підприємництво приводить до реструктуризації та модернізації суб'єктів господарювання та цілих галузей, та має значний вплив на розвиток реального сектору економіки України.

З метою надання подальшого розвитку реального сектору економіки банкам доцільно вибрати критерії оцінки пріоритетних напрямів інвестицій; збільшити частку вкладень в цінні папери суб'єктів господарювання реального сектору економіки країни; провадити подальшу розробку механізмів здійснення венчурного інвестування.

Відомо, що частка простроченої заборгованості в наданих кредитах зменшувалася і станом на 01.01.2014 досягла 7,7%, після чого почала стрімко зростати і станом на 01.01.2016 становила 21,2% (табл. 2), що свідчить про виникнення труднощів у банках по роботі з простроченою заборгованістю. Виходячи з цього, вважаємо за необхідне при розробці системи управління активними операціями банків, особливу увагу звернути на управління проблемними кредитами. При цьому необхідно передбачити «ідентифікацію джерел виникнення проблемної заборгованості; виявлення і регулювання концентрації ймовірності виникнення проблемних кредитів у розрізі напрямів кредитування; кількісну оцінку рівня проблемності кредитного портфеля, аналіз та контроль за його впливом на результати діяльності банку; вибір джерел покриття проблемних кредитів й оцінку їхньої достатності; розробку, реалізацію та оцінку ефективності методів нейтралізації або зниження рівня проблемної заборгованості; моніторинг і контроль за часткою проблемних кредитів» [5, с. 57].

Спостерігається тенденція збільшення кредитів, що надані суб'єктам господарювання у загальному обсязі кредитів із 63,6% станом на 01.01.2010 до 81,4% станом на 01.01.2016, і зменшення кредитів, наданих фізичним особам з 29,8% станом на 01.01.2010 до 15,8% станом на 01.01.2016 (табл. 2). Виходячи з цього вважаємо за доцільне підвищену увагу приділити управлінню кредитами, наданими суб'єктам господарювання.

При створенні системи управління активними операціями доцільно визначити основні вимоги до активів банку, де необхідно врахувати етап розвитку банку, а саме заснування нового банку, розширення діючого банку, створення нових структурних підрозділів. Такими вимогами можуть бути [6–8]:

- формування необхідного обсягу і оптимальної структури активів, потрібних для забезпечення фінансової діяльності банків. При цьому доцільно врахувати, що необхідною інформаційною базою є баланс, де відображаються активи і пасиви банку. Баланс формування активів банку відіграє значну роль у плануванні і контролі його активів і дозволяє ув'язати загальну потребу в активах з плановим обсягом фінансових джерел;

- забезпечення ліквідності активів, достатньої для підтримки платоспроможності банку за фінансовими зобов'язаннями, а також підвищення їх рентабельності. Необхідно дотримання нормативів ліквідності (миттєвої ліквідності – Н4, поточної ліквідності – Н5, короткострокової ліквідності – Н6);

- забезпечення найменших ризиків і втрат, пов'язаних із формуванням і використанням активів. Необхідно дотримання нормативів кредитного ризику (максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента – Н7, великих кредитних ризиків – Н8, максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами Н9), а також нормативів інвестування (інвестування в цінні папери окремо за кожною установою Н11, загальної суми інвестування Н12);

- забезпечення оптимальної величини і структури джерел фінансування активів. Необхідно дотримання нормативів капіталу (мінімального розміру регулятивного капіталу – Н1, достатності регулятивного капіталу – Н2, достатності основного капіталу – Н3).

Враховуючи зазначені вимоги до активів банку, а також напрацювання вчених та практиків можна запропонувати наступну послідовність управління активами банків (рис. 1).

Розглядаючи питання системного підходу до управління проблемними кредитами, які є активами банків, Н.В. Стукало та О.С. Білай [5, с. 56] визначили методичні основи функціонування такої системи, що можуть бути використані при системному підході до управління активними операціями банків. Найсамперед система управління, крім об'єкта управління, містить суб'єкти управління (зовнішні та внутрішні). Крім цього, стратегії

Таблиця 2. Надані кредити та частка простроченої заборгованості за ними

№ з/п	Показник	01.01.2010	01.01.2011	01.01.2012	01.01.2013	01.01.2014	01.01.2015	01.01.2016
1	Кредити надані, млн. грн.	747348	755030	825320	815327	911402	1006358	965093
2	з них: – кредити, що надані суб'єктам господарювання	474991	508288	580907	609202	698777	802582	785918
2а.	– у % до кредитів наданих	63,6	67,3	70,4	74,7	76,7	79,9	81,4
3.	– кредити, що надані фізичним особам	222538	186540	174650	161775	167773	179040	152371
3а.	– у % до кредитів наданих	29,8	24,7	21,2	19,8	18,4	17,9	15,8
4.	Частка простроченої заборгованості за кредитами у загальній сумі кредитів, %	9,4	11,2	9,6	8,9	7,7	13,5	22,1

Джерело: розраховано автором за даними Національного банку України [4].

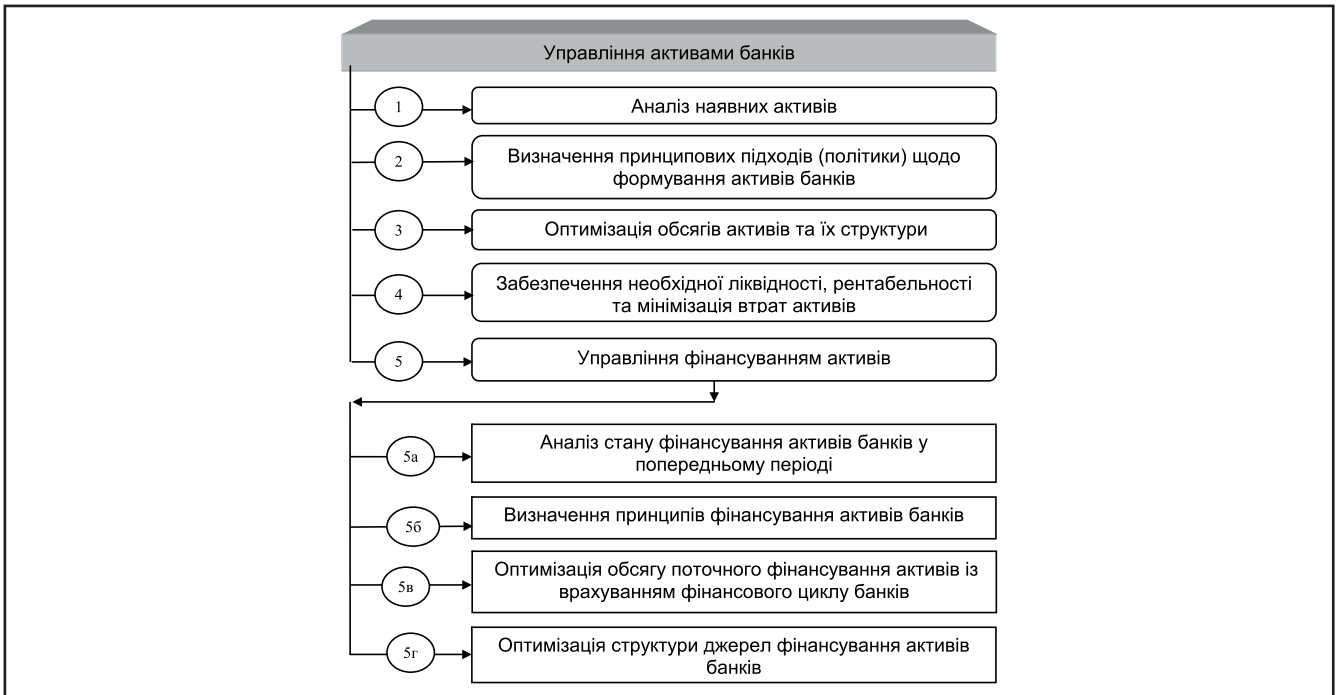

Рисунок 1. Етапи формування політики управління активами банків

Джерело: розроблено автором за використання [2, 6, 7].

управління складаються з відповідних методів та методик, враховується організаційна структура банку, а також рівень всіх зв'язків між елементами системи. Важливим є те, що система управління динамічно розвивається, де здійснюються адаптаційні заходи. Пропонуємо інформаційне забезпечення динамічного розвитку здійснювати на основі контролінгу.

Для забезпечення вимог до активів банку, виокремлення управління кредитними операціями та операціями банків з цінними паперами, забезпечення повернення кредитів про-

понується структурно-логічна схема системного управління активами банків (рис. 2).

Основною метою системного підходу до управління активними операціями банків є упорядкування проведення операцій між учасниками такого ринку, якими виступають банки, а також клієнти банків – юридичні та фізичні особи. Органами, які здійснюють управління активними операціями банків є держава, саморегулівні організації, банки. Управління активними операціями банків, де виокремлюється управлін-

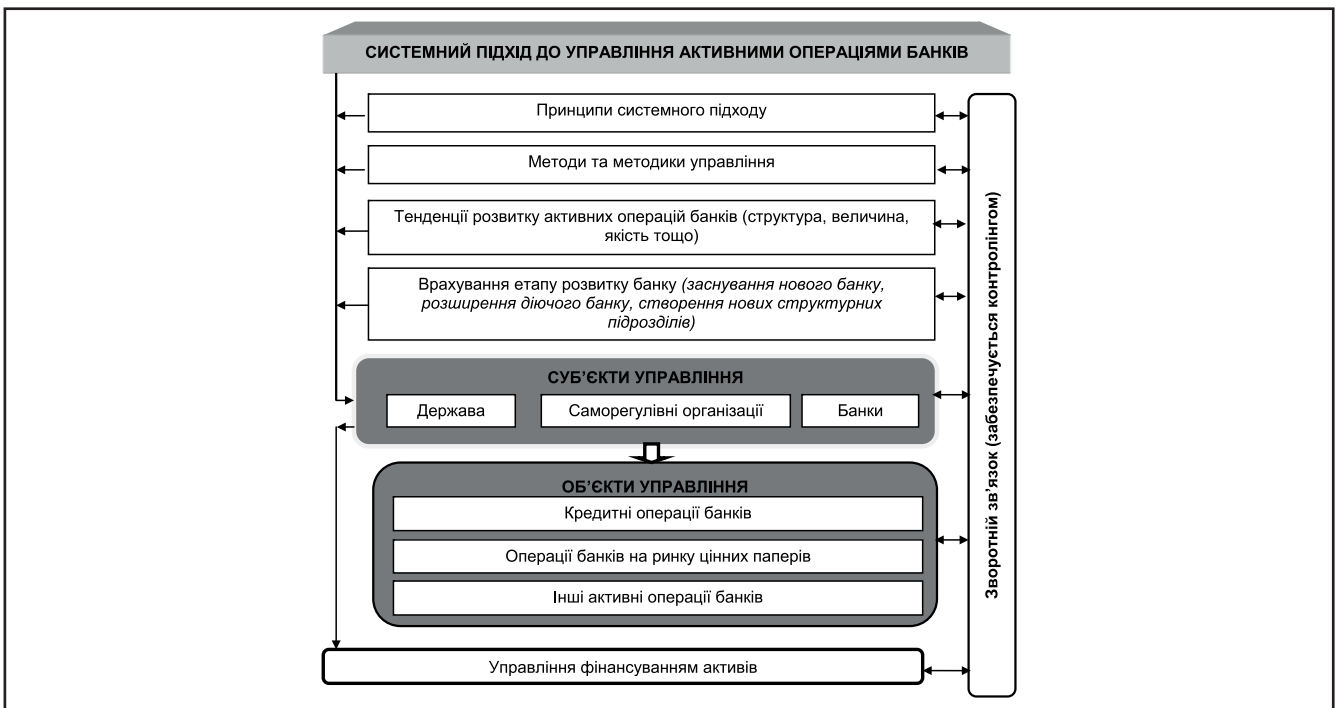

Рисунок 2. Структурно-логічна схема системного управління активними операціями банків

Джерело: розроблено автором.

ня кредитними операціями, управління операціями на ринку цінних паперів, управління іншими операціями, доцільно поділяти на внутрішнє та зовнішнє.

При розробці питань внутрішнього управління необхідно передбачити узгодженість прийнятих установчих, статутних та інших нормативних документів та поведінки конкретних банків із загальноприйнятими програмними документами. Зовнішнє управління завбачає підпорядкованість діяльності банків законодавчим та нормативним актам держави, інших організацій, міжнародним угодам тощо. Вважаємо, що сучасна практика регулювання потребує корекції основних засад впровадження корпоративних принципів в діяльність банків, які повинні враховувати вплив внутрішніх і зовнішніх факторів, регуляторних дій, що коригують діяльність на фінансовому ринку, а також організації зворотного зв'язку, який забезпечується контролінгом.

З метою якісного формування і в подальшому ефективного використання активів банку необхідно дотримуватись певних принципів. В дослідженнях зазначається, що «основними принципами управління активними операціями має бути комплексне управління активами, управління відповідно до системного підходу, а також об'єктивність, точність та оперативність» [1, с. 298], з чим доцільно погодитись. Крім цього, необхідно здійснити [1, 2, 9]:

- забезпечення поточного та перспективного розвитку діяльності банків і врахування форм диверсифікації такої діяльності;

- дотримання відповідності обсягу і структури активів, що формуються, обсягу і структурі договорів банку, а також обсягу і структури пасивів банку;

- дотримання оптимального складу активів з метою забезпечення ефективності діяльності банку;

- забезпечення зростання ринкової вартості банку за рахунок вибору найбільш прогресивних видів активів.

На різних етапах розвитку банку управління активами має свої особливості. В процесі заснування нового банку провадиться первинне формування активів. Для цього враховується потреба в початковому капіталі, умови отримання прибутку, платоспроможність, оборотність активів, їх ліквідність тощо. Розширення уже діючого банку проводиться відповідно до його стратегічних планів. При цьому важливого значення набуває залучення інвестиційних ресурсів. Створення нових структурних підрозділів у складі банку вимагає ведення нового будівництва, чи оренду необоротних активів, що також потребує залучення інвестиційних ресурсів.

Висновки

У результаті проведених досліджень можна зробити такі висновки.

Виявлено, що найбільший обсяг в активних операціях банків займають кредитні операції та операції на ринку цінних паперів. Збільшення частини простроченої заборгованос-

ті за кредитами наданими банками вимагає застосування системного підходу до управління активними операціями. В запропонованому системному підході передбачено: застосування принципів такого підходу; удосконалення методів та методик управління; врахування тенденцій розвитку активних операцій банків, а також етапу його існування. Суб'єктами управління виступають державні органи, саморегульовані організації, а також конкретні банки. При цьому в об'єктах управління слід виокремити кредитні операції, операції банків на ринку цінних паперів, а також інші активні операції. Значну роль при здійсненні управління активними операціями банків відіграють їхні ресурси, на що треба звернути увагу при формуванні системного підходу. В схемі управління передбачено застосування зворотного зв'язку, який реалізується на основі контролінгу.

Розроблений в дослідженні системний підхід дає можливість банкам поліпшити їхню надійність та прибутковість, та може бути використаний при внесенні змін в законодавчі акти України.

Подальші дослідження доцільно присвятити питанням поліпшення структури капіталу банків, де виокремити залучення іноземного капіталу, а також коштів фізичних осіб.

Список використаних джерел

1. Нова модель економічного зростання України: [монографія] // Київ: «ПП Сердюк В.Л.». – 2015. – 592 с.
2. Інноваційні механізми стратегії фінансового управління [монографія] / редкол.: Т.І. Єфименко (голова) та ін. – К.: ДННУ «Академія фінансового управління», 2012. – 1302 с.
3. Лисенок О.В. Оцінка достатності власного капіталу банків / О.В. Лисенок // Формування ринкових відносин в Україні: Зб. наук. праць. – К.: НДЕІ, 2016. – Вип. 1 (176). – С. 63–67.
4. Основні показники діяльності банків України [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: www.bank.gov.ua
5. Стукало Н.В. Системний підхід до управління проблемними кредитами в банківській діяльності / Н.В. Стукало, О.С. Білай // Економічний часопис. – XXI. – 2012. – № 11–12. – С. 55–58.
6. Бланк І.О. Финансовый менеджмент: Учебный курс. – К.: Ника-Центр, Эльга, 2002. – 528 с.
7. Інвестиційна діяльність комерційних банків: [монографія] / д.е.н., проф. І.О. Лютий, к.е.н., доц. Р.В. Пікус, к.е.н., доц. Н.В. Приказюк, к.е.н., доц. К.І. Старовойт-Білович. – Івано-Франківськ: ПВНЗ «Галицька академія», 2010. – 388 с.
8. Постанова НБУ «Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні» від 28.08.2001 №368 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: [zakon4.rada.gov.ua / laws / show / z0841-01](http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01).
9. Квасова О.П. Особливості проведення операцій банками на фондовому ринку України / О.П. Квасова, П.П. Самофалов // Економічний вісник університету: Збірник наукових праць учених та аспірантів. – ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», 2015. – Вип. 27/2. – С. 150–157.